

SISEMINISTEERIUM

Jana Toom
Euroopa Parlamendi liige

Teie: 19.07.2024

Meie: 28.08.2024 nr 9-2/57-1

Siseministri vastus Euroopa Parlamendi liikme pöördumisele

Austatud Euroopa Parlamendi liige Jana Toom

Täna Teid pöördumise eest, milles soovite teavet selle kohta, miks on kelmuste arv võrreldes 2022. aastaga kasvanud 22% ning millised meetmed on ette võetud ja mida kavatses Siseminister ette võtta selleks, et kelmuste toimepanemise kasvu peatada.

Vastuseks Teie 19.07.2024 pöördumisele selgitame, et võrreldes eelmise aastaga on kelmuste arv Eestis kasvanud 13% ning 2024. aastal on inimestelt välja petetud ligi 3,2 miljonit eurot. Tegemist ei ole aga ainult Eestile iseloomuliku nähtusega, vaid kelmuste toimepanemine on ülemaailmselt kasvavas trendis. Põhjus peitub eeskätt petturite poolt kelmuste toimepanemist soodustavate tegurite ära kasutamises nagu inimeste liigne usaldav loomus ja mõjutatavus (eeskätt just sidevahendite teel), mida võimendavad kiire ja piirideülest (seejuures anonüümset) tegutsemist pakkuvate tehnoloogiate areng, ebakindel olukord maailmas, majandusliku olukorra halvenemine ja soov kergesti rikastuda. Samuti kannatanute andmete kerge kättesaadavus erinevatel platvormidel ja sotsiaalmeedias. Eelnimetatud tegurite koosmõju tulemusena on kelmustest tänapäeval kujunenud sisuliselt eraldi majandusharu, millega tegelevad suured ja hästi struktureeritud organiseeritud grupeeringud üle maailma, kes koolitavad asjatundlikke pettureid, täiustavad petuskeeme ja leiutavad uusi mooduseid, kuidas inimestega manipuleerida.

Eestis on olemas piisav ja õigusriigile kohased meetmed pakkuv karistus- ja kriminaalmenetlusõigus. Probleemiks on, ja prognoositavalt ka jääb, eeskätt kelmuste toimepanemine veebikeskkonnas või sidevahendite kaudu, kuna sellisel toimepandavatel kelmustel on suurem ning nende toimepanijate tuvastamine keeruline kui mitte võimatu.

Näiteks, keelatud sisuga veebilehtede (nn petulehed) sulgemine on võimalik ja Eestis teeb seda vastavast lehest teadasaamisel Riigi Infosüsteemi Ameti (ehk *RIA*) CERT meeskond. See aga ei oma aga mõju petulehtede loojate tuvastamisele ja vastutusele võtmiseks menetlemisele, millega tegeleb Politsei- ja Piirivalveamet (edaspidi *PPA*). Esiteks, ei ole sellistel puhkudel tihti üheselt tuvastatav kuriteo toimepanemise asukoht. Teiseks, kuna kuritegu pannakse toime reeglina piiriüleselt, raskendab see menetlusteabe kogumist, muutes protsessi päringute ajamahukuse ning erinevate riikide huvi ja võimekuse tõttu päringutega sisuliselt tegeleda, aeglasemaks. Kolmandaks, ajakulu tõttu on tõendamise jaoks oluline teave ehk (side)andmed päringule vastamise ajaks pahatihti juba kadunud, kuna puudub kohustus andmeid säilitada

(seejuures juhime tähelepanu, et Euroopa Liidus eksisteerib kohtupraktikast tulenevalt sideandmete laussäilitamise keeld^{1, 2}). Neljandaks, isegi kui Euroopa Liidus muudetakse sideandmete nn laussäilitamine kohustuslikuks, ei aitaks see tõenäoliselt oluliselt kaasa toimepanijate tuvastamisele, sest vastav kohustus peaks eksisteerima globaalselt, kuna enda tegelikku asukohta veebis on võimalik kõigile avalikult kättesaadavate vahenditega lihtsalt peita. Eelkirjeldatu tähendab, et petulehe sulgemine ei too lõplikku mõju – praktika näitab, et koheselt luuakse uus veebileht (nt samasisuline) ja tegevust jätkatakse. Uue lehe tuvastamine võtab aga aega, sest see saab toimuda läbi monitoorimise või rikkumisest teavitamise ehk uus õigusrikkumine on selleks ajaks juba aset leidnud.

Rahvusvahelised praktikad kelmustega võitlemisel nii Euroopa Liidu kui ka globaalsel tasemel vajavad ühtlustamist, kuna kuritegelikud grupeeringud tegutsevad sarnaste muustrite alusel. Eestis on ELi määruse 2022/2065³ (edaspidi ka *digiteenuste määrus*, *DSA määrus*) koordineeriv asutus Tarbijakaitsese ja Tehnilise Järelevalve Amet (*TTJA*), ent PPA on suurendamas veebipolitsei võimekust seoses DSA määruse jõustumisega selleks, et võidelda oma pädevuse piires illegaalse veebisuga. Arvestades aga, et ülemaailmsete praktikate ühtlustamine on ebatõenäoline ja et isegi ühtse lähenemise saavutamisel ei suudetaks ilma aktsepteerimatu põhiõiguste riiveta takistada libalehtede loomist – sest neid suudetakse luua rohkem ja kiiremini kui neid sulgeda juurde luua kui neid sulgeda – keskendumine kuriteoliigi kasvu peatamiseks siseriiklikult peaaesjalikult ennetus- ja teavitustegevustesse ning valdkondadeülelisse koostöösse. Viimati nimetatud meetmete vajadus nähtub PPA kelmuste ennetustegevuse leidmiseks kelmuse ohvriks langenud kannatanutega tehtud intervjuude tulemustest.

Erinevate ühiskonnagruppide teavitamiseks neile kohaseimal viisil on PPA teinud aktiivset teavitustööd näiteks oma sotsiaalmeediaplatvormi Facebook lehel, mille adressaatide ringis üle 68 000 jälgija. Lisaks on veebipolitseinikud ettevõtetes ja ühendustes (nt Väärivate Ülikool) viinud läbi kelmuste ennetamise teemalisi koolitusi. Valdkondadeülelset on üheks teavituskampaania vormiks näiteks kelmuste ohvriks sattumise eest hoiatavaid teavitused, mida kuvavad koostööpartneritest pangad ja sideteenuste osutajad enda kanalites ning – pakiautomaatide kaudu raha saatmise probleemi leevendamiseks – kullerfirmad pakiautomaatide ekraanidel. Kogukondlikul tasandil levitatakse prefektuuride, s.o regionaalsel tasandil, kelmuste teemalisi infolehti, eeskätt eakamate sihtrühmale, tõhustades kommunikatsioonivahendi mõju selgitustööga. Samuti on piirkonnapolitseinikud korraldanud teadlikkuse tõstmiseks eakate kohvikute nime kandvaid töötube ja viinud läbi kelmuste ennetamise teemalisi koolitusi sotsiaaltöötajatele selleks, et nad oma hoolealuste puhul oskaksid ohte märgata ja neist rääkida, politseid teavitada.

Mõistes vajadust leida täiendavaid võimalusi probleemile vajalikul tasemel reageerimiseks, lisatakse kelmuste vastane võitlus prioriteetse teemana siseturvalisuse valdkonna eesmäärke, põhimõtteid ja olulisemaid tegevussuundi ning eri poolte rolle kajastavasse kokkuleppedokumenti „Siseturvalisuse arengukava 2020 – 2030“. Üheks prioriteetse probleemvaldkonna leevendamise meetmeks on seejuures teadusuuringu tellimine, mis keskendub Eesti elanike pettuste ohvriks langemise trendidele ning võrdleb lähiriikide parimaid teaduspõhiseid ennetusmeetodeid.

¹ Euroopa Kohtu liidetud kohtuasjad [C-293/12](#) ja [C-594/12](#), *Digital Rights Ireland v Minister for Communications, Marine and Natural Resources, Seitlinger and Others*

² Euroopa Kohtu liidetud kohtuasjad [C-203/15](#) ja [C-698/15](#), *Tele2 Sverige AB v Post- och telestyrelsen*

³ Euroopa Parlamendi ja nõukogu [määrus \(EL\) 2022/2065](#), mis käsitleb digiteenuste ühtset turgu ja millega muudetakse direktiivi 2000/31/EÜ (digiteenuste määrus).

Ühiskonna teadlikkuse tõstmiseks ja kelmuste ohvriks langemise vältimiseks jätkame eelnevalt kirjeldatud teavitustegevustega, tehes seda lisaks olemasolevatele kanalitele alternatiivsetes, või uutel viisidel. Näiteks on PPA loomas kuni kuut videoklippi, mis kuuluvad avaldamisele nii sotsiaalmeediaplatvormidel kui Eesti Rahvusringhäälingu kanalites, milles jutustatakse muinasjutte ümber viisil, mis teavitavad kelmuste ohtudest eelduslikult tõhusamalt (sh ulatuslikumalt ja tarbijat haaravamalt) kui teksti vormis teavitused. Samuti on PPA-l suuremate ettevõtete toiminud kohtumiste tulemusel saavutatud kokkulepe kelmuste teemaliste plakatite kuvamiseks töötajate puhkeruumides. Kõnetamaks eakamat riskirühma, edastab PPA järgneva aasta jooksul sõnumeid läbi ristsõnade. Tõstmaks teadlikkust noorte ja laste seas, on PPA ülesandeks haridusasutuste töötajate koolitamine, mida peaks toetama Riigi Infosüsteemide Ameti kavandatav tõlge Soomes lastele suunatud õppematerjalidest, mis kuuluvad jagamisele haridusasutustes.

Lugupidamisega

(allkirjastatud digitaalselt)

Lauri Läänemets
siseminister